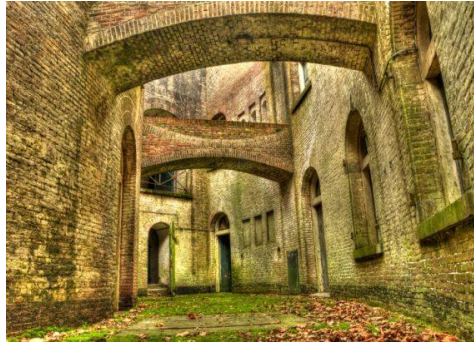

Fietstocht Hollandse Waterlinie

GENOOTSCHAP
AWK **VOET** VAN
OUDHEUSDEN

De Waterlinie bestaat uit forten, vestingsteden en ruim 1000 militaire en waterbouwkundige objecten. Een systeem, gericht op het snel onder water zetten van grote gebieden om de vijand tegen te houden. De bouwwerken en het linielandschap vormen samen het grootste Rijksmonument van Nederland.

Oude Hollandse Waterlinie

Nadat het stellen van inundaties al in 1573 (Alkmaar), 1574 (Leiden) en 1629 (de Utrechtse Waterlinie tussen de Zuiderzee en de Lek) een effectieve verdedigingswijze was gebleken, werd in **het Rampjaar 1672** in allerijl een waterlinie tussen de Zuiderzee en de Merwede ingericht om de Franse troepen onder Lodewijk XIV tegen te houden voor zij ook Holland zouden veroveren. Deze linie liep van Muiden via Woerden en Goejanverwellesluis tot Gorinchem. Utrecht viel er buiten omdat deze stad op dat moment reeds door de Fransen was veroverd. In december 1672 staken bij Woerden 9000 Franse soldaten de smalle strook water over omdat deze bevroren was. Na het plunderen van Zwammerdam trokken zij zich door de invallende dooi weer terug.

Toen deze linie in 1672 had standgehouden, kreeg hij een meer permanent karakter alsmede zijn naam. Tot aan de napoleontische tijd werd de linie een aantal keren naar het oosten verlegd, zonder echter de stad Utrecht in te sluiten.

<https://oudehollandsewaterlinie.nl/historie/>

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Deze diende ter vervanging van de uit eind 17e eeuw daterende (Oude) Hollandse Waterlinie, werd aangelegd tussen 1815 en 1940, en draagt vanaf 1871 deze nieuwe naam. Een belangrijk verschil tussen de oude en de nieuwe linie is dat de stad Utrecht nu binnen de linie valt.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie ligt ten oosten en zuiden van de steden van Holland, 85 kilometer lang en 3 tot 5 kilometer breed. De linie strekt zich uit van het eiland Pampus in de Zuiderzee tot aan de Biesbosch. Daarnaast bestaat de linie uit de vijf vestingsteden Muiden, Weesp, Naarden, Gorinchem en Woudrichem. De grote historische waarde leidde tot aanmelding voor de Werelderfgoedlijst (1995, gehonoreerd in 2021) en de lijst van Rijksmonumenten alsmede tot de status van Nationaal Landschap (2005).

De linie loopt van de Zuiderzee tot de Biesbosch. De linie bestaat voornamelijk uit gebieden die onder water te zetten zijn. Zoals bij elke waterlinie, was het de bedoeling dat over de gehele lengte een **geïnundeerd gebied** zou ontstaan van tenminste enkele kilometers breed, dat tot een diepte van 30 tot 60 centimeter onder water zou komen te staan: te diep voor infanterie om nog in te kunnen oprukken, doch te ondiep voor normale vaartuigen. Gegeven de verschillen in het peil van de landerijen, was hiervoor een complex systeem van "onderwaterhuishouding" nodig.

Het te inunderen gebied was hiertoe onderverdeeld in een fijnmazig netwerk van deelgebieden. De Nieuwe Hollandse Waterlinie is in totaal vier keer als gevolg van oorlogsdreigingen geheel of gedeeltelijk onder water gezet: in 1870 (Frans-Duitse Oorlog), in de periode 1914-1918 (Eerste Wereldoorlog), in 1939-1940 en in 1944-1945 (Tweede Wereldoorlog). Door het gebruik van vliegtuigen in de oorlogsvoering, voor het eerst in Nederland toegepast in 1940, bleken de verdedigingswerken niet meer voldoende te zijn. Desalniettemin hebben de Duitsers de inundatiegebieden ook gebruikt tegen de geallieerde opmars.

Het grootse deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is nog intact. Bijna alle forten zijn er nog. De inundatievlaktes zijn echter sterk aangetast. Door verstedelijking, aanplant van bomen, en aanleg van infrastructuur is de strategische openheid sterk aangetast. Sommige forten zijn in verval geraakt, andere zijn (tot op zekere hoogte) gerestaureerd. Een aantal wordt voor andere doeleinden gebruikt, variërend van horeca of cultuur tot oefencentrum voor de Mobiele Eenheid. Sommige dijken zoals de Diefdijk hebben nog steeds een functie om de gevolgen van een onbedoelde dijkdoorbraak te beperken.

De forten

Op plaatsen waar inundatie niet mogelijk was, of op plaatsen waar wegen de linie doorkruisten, bouwde men forten. Ieder fort dat men bouwde was aangepast aan de specifieke eisen die het landschap op die locatie stelde. Daarom is bijna ieder fort een uniek bouwwerk, behalve de dubbelgangers Fort Kijkuit en Fort Spion. Fort bij Tienhoven is ook gelijk aan de eerder genoemde werken, maar in spiegelbeeld gebouwd. Verder is het bomvrije wachthuis van Fort Blauwkapel en Fort Vossegat identiek.

De geïnundeerde gebieden vormden het hoofdbestanddeel van de verdediging. Door het water naderende vijandelijke troepen zouden worden afgeslagen met platte schuiten, voorzien van licht geschut, uitleggers geheten. De forten dienden ter verdediging van zwakke plekken in de linie (de accessen) en ter bescherming van de inundatiesluizen die het water toe lieten en waarmee het waterpeil geregeld werd.

1	Ga van het Pieterplaatsje naar de Westerwal en sla RA
2	Neem de 1e LA (Vianensestraat) en ga onder het spoor door (Viaanse poort).
3	RD (Jan van Riebeekstraat)
4	Bij de molen RA (Prijsseweg). Volg de Prijsseweg langs KP94 tot KP52 (de Diefdijk)
5	Op de Diefdijk (A) RA in noordelijke richting tot KP40

A Diefdijk met bunkers

De Staten van Holland bespraken in **1672** het plan om de waterlinie ten oosten van de Diefdijk te plaatsen, maar dat dit werd afgewezen omdat men de linie zoveel mogelijk op eigen grondgebied wilde houden. Vanaf de vroege achttiende eeuw vormde de Diefdijk wel de hoofdlinie, en daarom werden hier in 1794 ook inundaties ingezet. Hiervoor werden nieuwe schansen gebouwd aan de Lekdijk en bij Leerdam en Asperen. Nog weer later werden deze inderdaad verbouwd, uitgebreid en opgenomen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

6 Op het eind van de Diefdijk bij KP40 RA, langs fort Everdingen (B) en Werk aan het Spoel (C) naar KP41

B Fort Everdingen

Fort Everdingen is een onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vernoemd naar het naburige dorp Everdingen. Het fort vormt samen met Fort Honswijk het Lek-access.

Het torenfort werd gebouwd tussen 1842 en 1847 op de plek waar de Lekdijk en Diefdijk samenkomen. In 1874 werd het torenfort ingrijpend gewijzigd. De bovenste verdieping werd afgebroken en de kwetsbare frontzijde werd grotendeels omgeven door een contrescarpgalerij, een metersdikke aarden wal met in de basis een bakstenen galerij van twee verdiepingen. Dit bood extra ruimte voor de legering van soldaten en de opslag van materieel. In 1877 kwamen twee grondgedekte gebouwen, gebouw A en B, gereed. Deze tellen drie verdiepingen en op de bovenste verdieping stonden kanonnen gestald en op de onderste verdieping lag de munitie opgeslagen. Drie jaar later werd een fortwachterswoning opgeleverd.

Bij het fort van Everdingen zijn drie sluizen te vinden t.b.v. de inundatie van de polder tussen de Diefdijk en Culemborg. De meest opvallende is de beersluis aan de oostzijde van het fort, welke samen met de waaersluis van Werk aan het Spoel werd gebruikt voor de inundatie van de polder tussen de Diefdijk en Culemborg.

6a Even na de kruising met de Breedsteeg zijn de zichtbare restanten van een tankval uit de Tweede wereldoorlog te zien

C Werk aan het Spoel

Het Werk aan het Spoel is een onderdeel van de NHW. Het is gebouwd in de periode 1816-1824 en had tot doel om met het opgestelde geschut de aldaar gelegen waaiersluis te beschermen.

Het Forthuis, het Amfitheater, de Genieloods, de Kogelvanger en de Bomvrije gebouwen herinneren aan de plek die het 'Fort' inneemt in de geschiedenis van de NHW.

7 vervolg de route voor 200 meter van KP 41 richting KP 42

Na 200 meter ligt aan de rechterkant verscholen in het groen, de oudste boerderij in het buitengebied (onderaan bij de afslag Van der Hoeft). Dit rijksmonument was van oorsprong een tabaksschuur waarin de lokaal verbouwde tabak werd gedroogd. Het gebouw is afgezien van twee constructieve schoorstenen en het fundament nagenoeg geheel uit hout opgetrokken. Dit was wettelijk verplicht omdat uit hoofde van de Kringenwet, een gebouw geen belemmering mocht vormen voor het vrije uitzicht en schootsveld van op Werk aan het Spoel. De boerderij kon indien noodzakelijk, gewoon in brand worden gestoken.

7a Vervolg de route naar KP42

8 Ga naar KP52 (via de veerpont)

9 KP51 langs Fort Honswijk (D) naar KP18

D Fort Honswijk

Fort Honswijk, oorspronkelijk Fort Willem II geheten, moest de vijand de doortocht over de Lekdijk verhinderen en om in samenwerking met het aan de andere zijde van de rivier gelegen Fort Everdingen de Lek af te grendelen. In 1841 begon men met de bouw van een torenfort op de Noorderlekdijk ten westen van Honswijk. De toren telde drie verdiepingen met op het dak een open batterij. In 1848 was het fort gereed.

10 KP18 naar KP14 langs, Lunet aan de Snel (E), de Gedekte Gemeenschapsweg (F), Werk aan de Korte Uitweg (G), Inundatiekanaal (H) en Werk aan de Waalse Wetering (I)

E Lunet aan de Snel

Verdedigingswerk Lunet aan de Snel is onderdeel van de Stelling van Honswijk. Dit gedeelte van de NHW zorgde voor het onder water zetten (inundatie) van de polder Blokhoven te Schalkwijk.

De Lunet ligt op een steenworp afstand van Fort Honswijk. Het totale terrein van Lunet aan de Snel beslaat bijna 2,5 hectare. Aan de westkant van de Lunet ligt het inundatiekanaal. Het verdedigingswerk dankt zijn naam aan het watertje de Snel, dat vanaf de oostzijde richting polder Blokhoven loopt.

F-H Gedekte Gemeenschapsweg en inundatiekanaal

De **Gedekte Gemeenschapsweg** is een onderdeel van de NHW en is gebouwd tussen 1872 en 1879.

De weg ligt tussen de Lunet aan de Snel en het Werk aan de Korte Uitweg in Tull en 't Waal en maakt deel uit van de Stelling van Honswijk. Het is de enige gawe overgebleven gedekte weg van de NHW. Gedekte gemeenschapswegen zijn militaire wegen en dienden om ongezien en veilig toepen en geschut te verplaatsen tussen de werken onderling. Het geheel bestaat uit een beschut liggende weg met parallel eraan een aarden wal over een lengte van 850 meter. Aan de andere zijde van de aarden wal loopt het inundatiekanaal. De gedekte gemeenschapsweg was voorzien van batterijen die Lunet aan de Snel flankerden en bestreken het binnentalud van de noorder Lekdijk. In 1902-1918 zijn in de borstwering schuilplaatsen geplaatst.

G Werk aan de Korte Uitweg

Het Werk aan de Korte Uitweg werd gebouwd tussen 1873 en 1879. Het Werk ligt 1 km. ten noorden van Fort Honswijk en maakt deel uit van de Stelling van Honswijk.

Het fort bestond in eerste instantie uit een gracht met daaromheen een aarden wal. In 1877 verscheen er een bomvrije kazerne, een loods, een munitiemagazijn en buiten de gracht een fortwachterswoning. Het geheel was in 1879 gereed. Op het fort was ruimte voor 160 soldaten.

H. zie boven bij F

I Werk aan de Waalse Wetering

Het Werk aan de Waalse Wetering is een onderdeel van de NHW en gebouwd tussen 1875 en 1878.

Het Werk aan de Waalse Wetering ligt op het Eiland van Schalkwijk ten oosten van Tull en 't Waal op een hoger gelegen deel in het landschap. Bij inundatie zou er een smalle strook land nauwelijks onder water komen te staan tussen de dorpskern van Schalkwijk en Tull en 't Waal. De potentiële vijand zou via deze stroomrug de NHW kunnen passeren.

11 Verkorte route (30 km ipv 42 km): Bij kp14 RA (Elpad) tot kruising met de Kaaidijk (1 km). Zie verder de beschrijving vanaf 17.
--

12 Lange route: kp14 > kp3 kp16 > kp15, langs kazematten (J en K) naar kp6
--

J Kazemat en Schutsluis

De Kazemat is een V.I.S. Kazemat (Voorschrift Inrichtingen van Stellingen) met wachtruimte en een opstelplaats voor een machinegeweer. De in 1936 gebouwde bunker had als doel de binnendijkse droge gronden van de Lek met aansluitende inundatie frontaal te bestrijken. De betonkazemat beschikte over rechthoekige schietgaten met een schootsveld van 30°. De reikwijdte van de zware mitrailleur Schwarzlose M '08/15 bedroeg 2500 tot 3000 meter. De kazemat werd omsloten door een grondlichaam dat alleen de schietgaten en toegang vrij liet. De blootliggende muurdelen waren beschilderd met groene en lichtgele camouflagepatronen (kunstwerk).

Bij de uitbreiding van de Beatrixsluis bij Nieuwegein lagen een aantal objecten van de NHW in de weg. Kazematten zijn opgeschoven samen met een schutsluis en een duikerhoofd.

In 2012 besloot het Ministerie van Infrastructuur en Milieu tot de aanleg van een **derde kolk** aan oostzijde van de Prinses-Beatrixsluizen, (Amsterdam-Rijnkanaal, 193, van Amsterdam naar Tiel), de grootste binnenvaartsluizen van Nederland. Toentertijd passeerden reeds + 50.000 schepen het sluizencomplex waardoor het Lekkanaal de belangrijkste rechtstreekse hoofdvaarwegverbinding was geworden tussen de havens van enerzijds Amsterdam en anderzijds Rotterdam en Antwerpen.

K Kazemat Houtense Wetering

Deze kazemat is als een koepelkazemat met afwachtingsruimte bijzonder, maar niet zo zwaar als kazemat Schalkwijkse Wetering. Die bunker, die in mei werd verplaatst, woog 1,6 miljoen kilo. Samen met nog twee andere kazematten, een schutsluis en een duikerhoofd, moest ook kazemat Houtense Wetering ruimte maken voor de verbreding van het Lekkanaal en de bouw van de 3e kolk van de Prinses Beatrixsluis in Nieuwegein.

13 Ga van KP6 naar KP68 via de Plofsluis (L) naar fort de Batterijen aan de Overeindseweg (M)

L Plofsluis

De Plofsluis in het Amsterdam-Rijnkanaal, Nieuwegein

De Plofsluis diende om bij oorlogsdreiging snel het Amsterdam-Rijnkanaal af te dammen om te voorkomen dat het water uit de omliggende gebieden bij inundatie via het kanaal zou wegstromen. In 1934 begon men met de bouw van het Amsterdam-Rijnkanaal, dat een verruiming en gedeeltelijke vervanging van het Merwedekanaal inhield. Door de aanleg zou een hiaat in de Waterlinie ontstaan. Hiervoor vond men een oplossing, die aan de ene kant het scheepvaartverkeer niet zou hinderen en aan de andere kant het kanaal snel zou kunnen afsluiten, in de Plofsluis.

De Plofsluis is in principe een bijzondere keersluis. Boven het Amsterdam-Rijnkanaal ligt een reeks van vijf betonnen compartimenten met een relatief zwakke bodem. In de bakken kon ongeveer 40.000 ton zand, grind of puin worden opgeslagen. Bij oorlogsdreiging werd de bodem opgeblazen, waardoor de inhoud in het Amsterdam-Rijnkanaal zou storten. Het kanaal werd hierdoor afgesloten en het inundatiewater kon niet wegstromen. De sluisfunctie kon dus slechts geactiveerd worden door de plofsluis op te blazen; een actie die maar eenmalig mogelijk was.

De sluis is ongeveer 70 m lang, 40 m breed en 8,5 m hoog. De bodem lag circa 6 meter boven het kanaalpeil. Het bouwwerk kent één centrale, langgerekte, afgeronde betonnen brugpijler met aan weerszijden een doorvaartopening en eveneens zware betonnen landhoofden. In 1937 werd met de bouw van deze sluis begonnen, maar deze was nog niet voltooid toen WOII in Nederland uitbrak. Bij de plofsluis werden vier gietstalen koepelkazematten met afwachtingsruimte en een wanddikte van 17 cm gebouwd voor de verdediging van het werk.

M Batterijen aan de Overeindseweg

De Batterijen zijn een voorpost van Fort Jutphaas. Het verdedigingswerk is begin van 1870 verrezen; een periode die zich kenmerkte door het uitbreken van de Frans-Duitse Oorlog. In Nederland leidde dit tot de afkondiging van een mobilisatie en ook tot de bouw van enkele forten rond de stad Utrecht om zwakke plekken te versterken. Nadien is het werk nog uitgebreid. Rond 1982 is het zuidelijk deel ervan verdwenen door een aanpassing van het Amsterdam-Rijnkanaal ter hoogte van de plofsluis.

14	Ga terug naar KP6
15	Fiets langs het kanaal in zuidelijke richting en na 4 KM RA (Elpad)
16	Vervolg de weg en na 750m LA (Kaaidijk)
17	Langs de Kaaidijk richting Schalkwijk na 1800m RA (Lange Uitweg)
18	Na 1200m LA (Achterdijk)
19	Na 2,5 KM, langs het Inundatieveld (N), RA (Groeneweg) en langs Werk aan de Groeneweg (O) naar KP51

N Inundatieveld Blokhoven

Om wateroverlast bij hevige regenval in Schalkwijk te voorkomen, kan in het gebied 23.000 m³ water worden opgevangen. Dit is ongeveer evenveel als tien Olympische zwembaden. Het gebied ligt midden in de NHW. In de zomerperiode wordt het tweemaal per maand onder water gezet, zodat het principe van 'inundatie' (land onder water zetten) van de waterlinie voor bezoekers tot leven komt. Als hevige of langdurige regenval verwacht wordt, kan het waterschap besluiten de inundatie niet door te laten gaan. Het gebied is dan nodig voor waterberging. Langs de randen van de plas en

de verbrede watergangen zijn natuurvriendelijke oevers aangelegd. Bij de stuw is een vispassage gebouwd, zodat vissen de stuw ook stroomopwaarts kunnen passeren.

O Werk aan de Groeneweg

Het Werk aan de Groeneweg is aangelegd tussen 1914 en 1918 tijdens de mobilisatie van de Eerste Wereldoorlog en ter verdediging van het fort bij Honswijk. De infanteriestelling bestaat uit een dubbele loopgraaf met aarden wallen en 55 groepsschuilplaatsen. De meeste zijn posten voor één schutter. De wat grotere piramidevormige bunkers, gebouwd 1939-1940, zijn groepsschuilplaatsen.

Het Werk ligt 1700 meter oostelijk van Fort Honswijk en moest een eventuele directe aanval uit het oosten weerstaan. Deze stelling liep vanaf de Achterdijk tot in de uiterwaarden van de Lek.

20 Vervolg de route via KP51 > KP52 > KP42 (via de pont)

Bronnen

https://nl.wikipedia.org/wiki/Oude_Hollandse_Waterlinie;
https://nl.wikipedia.org/wiki/Nieuwe_Hollandse_Waterlinie;
<https://www.tracesofwar.nl/sights/7575/Waar-ligt-VIS-Kazemat-Diefdijk-Zuid.htm>;
<https://forten.nl>; <https://forten.nl/forten/werk-aan-de-groeneweg/>
<https://www.tracesofwar.nl/sights/130671/Kazemat-Vreeswijk-Oost-Nieuwegein.htm>
<https://www.programmanieuwehollandsewaterlinie.nl/kazemat-vreeswijk-oost-nieuwegein/>
<https://www.tracesofwar.nl/sights/130790/Kazemat-Houtense-Wetering.htm>